

Inleiding (Marianne Hutten)

> Waarom zitten we hier?

We zitten hier met het doel om te luisteren, het gesprek te starten. Het doel is niet dat we eindconclusies kunnen trekken. Het doel is dat de aanwezigen en de organisatie naar huis gaan met nieuwe inzichten.

> Waar hebben we het eigenlijk over?

We hebben het over gewasbeschermingsmiddelen en kunnen we eigenlijk wel iets als gemeente? Met die informatie willen de raadsleden ook in de gemeenteraad het gesprek aan gaan. Zodat er een zo compleet mogelijke afweging gemaakt kan worden over dit onderwerp.

We gaan het hebben over gewasbeschermingsmiddelen. Die zijn ook nodig voor voedingsgewassen, maar het meest worden deze middelen gebruikt voor lelies. We hebben het niet alleen over lelieteelt, maar de focus ligt er wel op.

> Hoe was de aanloop naar deze avond?

De raadsleden hebben een tijdje geleden een technisch beraad gehad over dit onderwerp. Dit zijn besloten bijeenkomsten. Hier schoof de lelieteler bij aan om zijn verhaal te doen. Alleen de lelieteler was aanwezig, dus de voors en tegens zijn niet allemaal op tafel gekomen. We zijn blij dat het beraad is geweest en dat de lelieteler zijn verhaal heeft gedaan, maar het was incompleet.

Dit is later aangekaart in de raad, maar de meerderheid van de raad heeft besloten dat alleen dat technische beraad goed genoeg was. Hier waren In Beweging, PvdA, D66 en SP het niet mee eens en hebben het heft in eigen hand genomen om zelf goed geïnformeerd te worden. Daarvoor hebben de partijen deze informatievoorziening ook andere belangstellenden en inwoners opengesteld.

> Wat is het programma?

Het programma bestaat uit een aantal presentaties aan het begin, gevolgd door dialoogtafels en ten slotte een gezamenlijke afsluiting. Aan het einde van de avond is er ruimte om vragen achter te laten. Deze zullen later, met antwoord, naar de aanwezigen worden gestuurd.

> Wanneer is de avond geslaagd?

Als de dialoog op gang komt. Als het gesprek er is. Het respectvol met elkaar praten over dit onderwerp, als we naar elkaar luisteren en elkaar horen.

Presentatie: Ron Methorst

- HBO professor aan de Aeres Hogeschool (agrarische hogeschool) in Dronten;
- Lector omgevingsinclusief ondernemen. Dit houdt in dat hij ziet dat de agrariër of ondernemer onderdeel is van de omgeving in plaats van dat je er buiten staat;
- Boerenzoon uit de Gelderse Vallei
- Gestudeerd in Wageningen en via advieswerk bij de Hogeschool beland

Hij heeft het over kijken en zien en de perspectieven die er zijn als het over een spannend of gevoelig onderwerp gaat. Het is al op eieren lopen, het kan, maar je moet rekening houden met de kwetsbare kanten. Het is ook als trapezewerken: het is makkelijk om te zeggen: "laat maar los", maar het is best spannend om los te laten en het risico te nemen. In de gesprekken moeten we diversiteit meekrijgen. Aan beide kanten is er namelijk iets van te zeggen, zowel links als rechts heeft belangrijke inbreng te geven.

Hoe kijken wij als samenleving naar voedsel en de voedingsmarkt? We hebben de markt de toestemming gegeven om van wonderproducten als appels en eieren hun producten te maken, wat ook rommel kan zijn!. Als consument maken we van die goedkope etensproducten ook gebruik. We willen goedkoop eten, maar weet ook dat goedkoop eten ook zijn effecten heeft. We gooien de klimaat-, water- en biodiversiteitsproblemen over de schutting of verplaatsen we naar de toekomst om het daar op te lossen.

Dat is te zien in het landschap. Wat we zien is de verdozing van Nederland. We hebben grond weggegeven voor weinig geld, want het is goed voor de werkgelegenheid en we willen goedkoop leven. Maar wat hebben we aan maatschappelijke kwaliteit weggegeven in de omgeving, zonder ook fatsoenlijke randvoorwaarden mee te geven.

Wat doen we zelf als burgers in de omgeving? We wonen misschien zelf ook op grote percelen, waar vroeger vogels broedden (die misschien heel zeldzaam zijn geworden in Nederland). De tuin kan wel wat verlichten, maar er zijn ook genoeg versteende tuinen.

Vanuit welke positie spreekt Ron? Hij is gewoon burger en hij heeft grote zorgen over hoe wij als maatschappij omgaan met de ecologie, ons water. Hij heeft ook respect voor de ondernemers, want zonder de ondernemers staat het land gewoon stil. Punt. Die twee kanten verenigt hij in zichzelf. In dat geheel heb je te maken met communicatie.

De kunst van het goed communiceren is het zo goed mogelijk dicht langs elkaar heen praten. Je kunt nooit zo spreken dat de boodschap die de spreker in z'n hoofd heeft exact overkomt bij de ander. Beide mensen hebben andere ervaringen, andere belangen, andere gevoelens. Deze worden allemaal meegenomen in het ontvangen van de boodschap van de ander.

Je hebt wel effecten op het willen en kunnen communiceren. Je kunt andere natuurlijke of economische visie hebben. Het is mogelijk dat je de gelijkwaardigheid in de gesprekken niet voelt. Als inwoner voel je je kwetsbaar, je woont maar gewoon daar en iemand heeft land en daar gebeuren dingen. De ondernemer is kwetsbaar, want die heeft te maken met de gevolgen van wat de omwonende ziet en denkt. Deze kwetsbaarheid maakt een onderwerp als deze heel gevoelig. Daar komen de soft skills naar voren. Hoe goed ben je in het reflecteren van je eigen handelen en het oordeelloos luisteren. Dat is moeilijk en ook belangrijk. Besef dat je positie je gelijkwaardigheidspositie in de weg kan zitten.

Een paar valkuilen en aandachtspunten:

- De realiteit betekent dat er stappen nodig zijn om ergens te komen;
- Je kunt als mens naar hetzelfde kijken, maar toch iets anders zien dan de ander. Er bestaan meerdere werkelijkheden, met een eigen logica, naast elkaar;
- Mensen kunnen op een dieper niveau geraakt worden. Dus weet waar je eigen pijnpunt zit. Wat maakt dat ik geraakt ben?
 - Durf ook te zien dat de ander ook een pijnpunt kan hebben en met een ander perspectief geraakt kan worden. Kan je zonder oordeel de ander bevragen?;
- Weet dat posities en meningen kunnen veranderen. Je kan te maken hebben met mensen waardoor je anders kan gaan denken. Gun elkaar daarin de transitietijd en de tijd om te kunnen groeien.

In welke relatie zien wij onszelf met de omgeving om ons heen? Ben je eigenaar/rentmeester/partner/participant? Feit is wel: 50 jaar lang hebben we in de natuurlijke omgeving de producten gemaakt en daarin gevochten tegen bedreigingen. Dus er bestaat een beeld: ik moet de natuur corrigeren. Dat wil niet zeggen dat we zo blijven kijken. Voor mensen met tuinen: welke keuzes maak je zelf? Als je dialoog wil heb je 2 partijen nodig. Wordt je ontvangen, ontvang jij? Dat kan gewoon heel lastig zijn en het kan soms niet lukken, omdat je zelf gefrustreerd, bang, angstig bent, dat mag. Je bent gewoon mens.

Dus als je op eieren wilt lopen, in dit soort onderwerpen, waarin je bezorgd bent en waar je te maken hebt met mensen die anders kijken. Waar zit je eigen wond? Probeer dit onder woorden te krijgen. Heb je er woorden en beelden voor? Weet je wat en waarom iets een ander raakt? Kan je hier zonder oordeel naar luisteren?

Interview 1: Luc de Vries

- Huisarts in Diepenheim

Wat is uw zorg?

Toen De Vries in Diepenheim kwam was asbest een groot thema. We wisten dat het gevaarlijk was, maar het werd pas in 1993 verboden. Daarna hebben we problemen gehad met aandoeningen die we niet kennen.

Toen Q-koorts opkwam wisten we niet waar we moesten kijken. Alle verschijnselen beginnen met moeheid. Het is de taak als dokter om te zoeken naar: waar hebben we mee te maken? Toen een veearts een keer zei dat er iets aan de hand is met de Q-koorts en vroeg: moeten wij ons zorgen maken? Deze man is daarna tijdenlang gekwetst en hij bleek gelijk te hebben met zijn vraag. De vraag moet je kunnen stellen.

Je moet kijken naar patronen. Het stellen van vragen naar patronen moet kunnen. Dat geldt ook voor gevolgen die hangen aan de gezondheid in relatie tot gewasbeschermingsmiddelen.

Bestaat er een-op-een bewijs?

Veel (oudere) mensen weten nog wel dat er lood in benzine zat. Ook kwamen juffen en meesters er steeds vaker achter dat kinderen niet meer mee kwamen op school. Die kinderen hadden ook vaak een grijs randje op hun tanden. De kinderarts zei: "daar zit lood in dat randje". Als het lichaam iets kwijt wil, wat we niet kunnen uitplassen of poepen, dan slaat ze dat op in onze haren, nagels en tanden. Want die vallen na verloop van tijd uit of worden weggeknipt of slijten. Dat onderzoek heeft er toe geleid dat er geen lood meer is in benzine. De eerste kinderarts die dit verband legde en vragen stelde, zou die geloofd worden?

In Frankrijk is Parkinson gezien als beroepsziekte voor wijnenteelt als direct gevolg van pesticiden. Zou dit helpen in Nederland?

De Vries denkt dat het helpt, maar hij zegt niet dat dit een oplossing is. In het doktersvak wordt deze fout ook gemaakt. Er is een medicijn op de markt geweest wat tot doden heeft geleid. Het is van de markt gehaald in Europa en Amerika en de fabrikant is beboet. Nog altijd maakt het bedrijf meer winst op dit medicijn dan het verliest aan de boete, dus is het nog steeds wel ergens op de markt. Het economisch belang gaat domweg voor. Het middel wordt nog steeds gebruikt, ondanks dat er erkenning is. We moeten verder gaan dan de erkenning. Dan komt de kentering. Op dat moment, dat je dan nog de middelen aan het gebruiken bent, dan ben je aansprakelijk.

Hij geeft mee: let op! Het is bekend, zorg ervoor dat je ophoudt voordat je aansprakelijk wordt. De tijd is voorbij dat de persoonlijke aansprakelijkheid kan worden weggewuifd.

- Uiteindelijk willen we allemaal dat de kinderen goed en veilig buiten kunnen spelen -

Interview 2: Ad Ragas

- Hoogleraar risicobeoordeling gevaarlijke stoffen aan de Radboud Universiteit Nijmegen

Wat wilde Ragas de Tweede kamer meegeven over dit onderwerp?

Ragas houdt zich sinds begin jaren '90 bezig met gevaarlijke stoffen in de omgeving. Hij wil met meten en gebruik van modellen weten of er risico's aan verbonden zijn bij verschillende stoffen. Wat de afgelopen 30 jaar duidelijk is, is dat we dat heel goed proberen, maar dat het nooit lukt een risico uit te sluiten. Die boodschap heeft hij de Tweede Kamer willen vertellen. Want hoe weet je nou zeker dat iets onschadelijk is? Direct schadelijk weet je: als een beestje op z'n rug gaat liggen, dan is het duidelijk. Maar als het beestje over 10 jaar op z'n rug gaat liggen, waar ligt dat dan aan? Is de onderzochte stof dan nog onschadelijk? Onschadelijkheid is wetenschappelijk nauwelijks of heel moeilijk aan te tonen. Want je moet alle mogelijke potentiële schadelijke effecten uit kunnen sluiten.

In Nederland is daar een instantie voor: het college van toelating van gewasbeschermingsmiddelen, die er op toeziet dat de goede middelen worden toegelaten en de schadelijke niet. Heeft u daar geen vertrouwen in dan?

Ragas heeft zeker vertrouwen in dat het goed werkt. Het lukt over het algemeen goed om de foute van de goede te onderscheiden.

Er zitten twee grote problemen:

1. We kunnen nog wel eens wat over het hoofd zien. Want bijvoorbeeld: hoe test je op de ziekte van Parkinson? Die ziekte ontwikkelt zich over vele jaren bij mensen. Bij muizen zie je dat soort effecten niet zomaar. Je kunt niet alles zomaar uitsluiten.
2. Verder wordt er stof voor stof getest. Elke stof wordt apart getest naar de schadelijkheid. Daar wordt een veilige grens uit afgeleid. Maar in de praktijk gebruiken we veel meer stoffen achter elkaar of tegelijkertijd. Daar zijn geen mogelijkheden voor het testen voor te maken. Er zijn verschillen in concentraties stoffen en welke stoffen zitten er precies in de mix?

Wat betekent dit voor de regelgeving?

Ragas' pleidooi op dit moment is: alle huidige gezondheidkundige normen moeten een factor 10 naar beneden. Om zo rekening te houden met het feit dat je in de praktijk wordt blootgesteld aan meerdere stoffen tegelijkertijd. En er zijn wetenschappelijke argumenten om te zeggen "het is zelden dat er in een mengsel meer dan 10 stoffen dominant zijn en als al die stoffen factor 10 onder die norm zitten, dan is er een heel grote kans dat het geheel niet boven de grenzen zit".

Waarom wordt er bij toelating van de gewasbeschermingsmiddelen niet op de ziekte van Parkinson getest?

Omdat dat verschrikkelijk moeilijk is. Op mensen kan je sowieso niet testen en bij ratten en muizen gaat dat wat anders. En die test duurt gewoon heel lang. Je moet dan iemand voor jaren blootstellen. Bij ratten en muizen is dat al twee jaar. Daarna moet je ze helemaal gaan ontleden om te kijken naar of er iets aan de hand is. Dit geldt ook voor andere ziekten, als Alzheimers. Die zou je allemaal alweer apart moeten testen.

Op welk wetenschappelijk inzicht is dan in Frankrijk Parkinson als beroepsziekte geclassificeerd?

Dat is ook iets waar Ragas zich zorgen over maakt. In het veld zien we correlaties tussen het gebruik van gifstoffen, de ziekte van Parkinson, het verlies biodiversiteit binnen een geografisch

gebied. Het zijn geen een-op-een relaties, maar we zien duidelijk wel trends die onderzoekers zorgen baren.

Met name op het gebied van biodiversiteit zijn er studies die 40% van de biodiversiteit in Europa toeschrijven aan chemische stoffen, waarbij bestrijdingsmiddelen een belangrijke rol spelen.

Het RIVM heeft een onderzoek aangekondigd dat in 2031 wordt opgeleverd. Moeten we daarop wachten?

Nee, want als het onderzoek gedaan is en de antwoorden er liggen, roepen deze ook altijd nieuwe vragen op. Verder geeft een wetenschappelijk onderzoek zelden een eenduidig antwoord. Er blijven altijd wel wat onzekerheden over. Dat is de aard van een wetenschappelijk onderzoek. Dus als samenleving moet je geen onderzoek gebruiken om politieke verantwoordelijkheid vooruit te schuiven. De politiek moet wel met de kennis die er nu is de goede beslissingen nemen en dit niet als excuus gebruiken.

- Beslissingen moeten we niet alleen laten leiden door wat we wel weten, maar ons ook afvragen: wat weten we niet en wat heeft dit voor invloed op de beslissing die we nemen. En welke waarden staan op het spel als je het fout hebt?

Dit lijkt op het voorzorgsprincipe dat u uitlegte aan de kamer. Kunt u dit hier ook toelichten?

Het voorzorgsprincipe gaat uit van het volgende: als een reden, een reden van twijfel is (zoals de relatie tussen gewasbeschermingsmiddelen en de ziekte van Alzheimer) je daarin voorzichtig bent.

Als je voorzorg hebt moeten stoffen van de markt totdat ze toegelaten worden. Want voorkomen dat een stof de markt op gaat is een voorzorgsmaatregel en leidt ook tot minder potentiële gezondheids- en biologische risico's.

Heeft u advies voor omwonenden die horen dat er in hun omgeving een bollenteler aan het werk gaat?

Het is echt niet zo dat je morgen dood gaat. De mogelijk schadelijke effecten waar het echt over gaat zijn pas op lange termijn mogelijk. Daar wil je je kinderen wel tegen beschermen.

Ragas' advies zou zijn: maak afspraken met die boer, dat hij in ieder geval aangeeft wanneer hij gaat spuiten, zodat je dan niet buiten bent. Dat komt vanuit het voorzorgsprincipe. Probeer te vermijden wat je kunt vermijden. Uit voorzorg.

Interview 3: Anne de Vries

- Zelfstandig chemie-jurist en jurist bij Natuur & Milieu

We zien dat veel zaken rondom politieke besluitvorming en bollenteelten bij de rechter terecht komen. Wat ziet u gebeuren bij die rechtszaken?

Dat is interessant, want de rechter die normaal kijkt of middelen veilig zijn gaat echt over de toelating waar het zojuist over ging. Die zijn er al heel lang in Nederland en die rechter wordt ook strenger. Wat nu veel in het nieuws is, is dat burgers tegenover elkaar staan. Dus omwonende tegen een teler. Die omwonenden maken zich zorgen. Dit gaat nu vooral om lelieteelt en de eerste signalen over pioenrozen zijn ook al gehoord, dus bloementeelt. Hierbij zeggen de omwonenden dat het spuiten onrechtmatig is. "Als u hier spuit, en wetende wat we allemaal niet weten, en ook de correlaties die we zien met Parkinson, Alzheimers, autisme bij kinderen of kanker; dan mag u niet zo dicht op mijn tuin spuiten." Die rechtszaken gaan echt over of het spuiten wel veilig kan gebeuren voor de omwonenden.

Dan zien we in toenemende mate dat rechters zeggen dat ze niet alles mogen spuiten, maar er moet bijvoorbeeld een afstand van 250 meter blijven tussen de velden en tuinen. Omdat uit onderzoek van het RIVM blijkt dat binnen 250 meter van de bollenvelden de concentraties (in bijvoorbeeld huisstof) zo'n 8 keer hoger liggen dan in huizen buiten die zone.

Op basis van dit soort informatie wordt het spuiten dan ingeperkt door de rechter. En dan ook nog een rechter die er normaal ook nog eens niet naar kijkt. Er zit een civiele rechter tussen de burgers met de vraag of het onrechtmatig is. Daar wordt steeds vaker door de privaatrechter gezegd dat het gevaarlijk is. Dit heeft veel losgemaakt het afgelopen jaar, bij de eerste zaak dat dit gebeurde.

Voor de jurisprudentie is dit heel interessant, maar ook heel vervelend voor de boeren en omwonenden. Alle rechters doen hier iets anders op. Dus op een gegeven moment moet dit ook bij de hoge raad komen te liggen om te bepalen over wat er mag voor de boeren. Het kan niet zo zijn dat de ene boer bepaalde middelen wel mag gebruiken of dat de afstanden tot omwonenden anders zijn, alleen maar omdat ze een andere rechter hadden. Doordat het zo'n zooi is, wordt het onderwerp ook steeds meer beladen.

Zou het beter zijn als de politiek afdwingbare regels maakt? Zodat het niet voor een rechter hoeft te belanden.

De Vries heeft net een hand-out geschreven om uit te leggen wat gemeenten kunnen doen. Dat is nog niet gepubliceerd. De reden dat ze de hand-out hebben geschreven is, omdat de verantwoordelijkheid wordt verplaatst naar de teler. En de teler weet het niet meer. Die weet niet meer wat mag en wat niet mag. Daar heeft De Vries het mee te doen.

We zien dat lokale overheden, die over dit soort lokale situaties gaan (en provincies over het drinkwater) wijzen allemaal door naar de rijksoverheid. Want door het rijk zijn de middelen toegelaten, en als het is toegelaten is het veilig, dus we kunnen helemaal niets meer. Juridisch klopt daar niets van. Maar doordat gemeenten, provincies en waterschappen onder die veronderstelling leven zien we dat de juridische discussie naar de omwonenden en boeren verplaatst is. De Vries is van mening dat lokale overheden hier een veel grotere rol moeten pakken.

Zijn er gemeenten waar hierover al regels zijn opgesteld?

Voor zover De Vries weet niet.

vanuit de zaal werd Haaksbergen geroepen

De Vries wist van de gemeente Opsterland, in Friesland. Die hebben 10 jaar geleden nieuwe bollenteelten en andere intensieve teelten (potaardappelen) een stop opgelegd. Wat er zat mocht blijven, maar nieuwe initiatieven mochten niet. Bij lelieteelt zien we dat het areaal zich uitbreidt en dat gaat vaak over grote bedrijven uit de randstad die in de agrarische omgeving percelen pachten. Deze mensen hebben weinig feeling en verantwoordelijkheid over hoe het ervoor staat in omgeving en samenleving.

De provincie Drenthe zegt bijvoorbeeld dat ze geen extra regels gaan opstellen boven de landelijke regels en de Europese regels. Er wordt gekeken naar wat Den Haag en Brussel zeggen. Welke instrumenten hebben de provincies dan eigenlijk?

Provincies moeten van alles, dat is ook hun taak en er is een richtlijn. We hebben hier allemaal regels over toelating. Ze zeggen: "als het is toegelaten, kunnen we niets meer". We zijn in Nederland allemaal vergeten dat we nog een richtlijn hebben: over hoe we gewasmiddelen moeten gebruiken. Deze heet de richtlijn Duurzaam gebruik pesticiden. Daar staat in dat je het niet (of minimaal) mag gebruiken in natuurgebieden; dat je het moet minimaliseren in gebieden waar drinkwater wordt gewonnen. Die verantwoordelijkheden voor natuurgebieden en drinkwater liggen bij de provincie en in Nederland voeren we deze regels helemaal niet uit. Als jurist zegt De Vries dat dit een schending is van het Europees Recht.

De organisatie waar De Vries voor werkt is een polderorganisatie. Ze praten met iedereen en ze werken ook heel veel samen met de boeren en dat vinden ze ook heel belangrijk. Het gebeurt ook eigenlijk nooit dat ze naar de rechter stappen. Maar hierover hebben ze wel een klacht ingediend en stappen ze naar de Europese Unie. Maar dat is in dit geval omdat het heel duidelijk is dat provincies iets moeten, maar ze doen het niet.

Voor de gemeenten, daar is het wat lastiger. Gemeenten die zijn primair verantwoordelijk voor de gezondheid van de inwoners. In diezelfde richtlijn staat bijvoorbeeld dat in gebieden met kwetsbare groepen (kinderen, zwangeren, ouderen, maar ook omwonenden) het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen geminimaliseerd moet worden. Deze taakstelling ligt bij gemeenten. Ook hierin heeft Europa duidelijk gemaakt dat als iets is toegelaten, we het niet overal veilig kunnen gebruiken. In Nederland wordt, in tegenstelling tot onze buurlanden, bijna niet meer gekeken naar middelen zodra iets is toegelaten.

Dit kan heel veel frictie veroorzaken, want gemeenten kunnen afspreken om gewasbeschermingsmiddelen bijvoorbeeld niet naast een schoolplein te gebruiken. Dat zou al een hele hoop schelen. Daarin kunnen gemeenten nog veel meer doen.

Interview 4: Geert op 't Hof

- Voorzitter van vereniging Biologische Sierteelt Nederland

Kan de lelieteelt, bijvoorbeeld, zonder gewasbeschermingsmiddelen?

Op 't Hof is zelf geen leliebollenkweker. Er zit onderling wel wat verschil in, want het is voor sommige plekken en soorten het heel moeilijk om lelies (en ook tulpen) zonder chemie te kweken. Als vereniging willen ze vooral de biologische kwekers ondersteunen, maar ook juist de gangbare kwekers laten zien dat het ook anders kan. Daar moeten we ze ook de tijd voor geven.

Zelf heeft hij een biologische snijbloemenkwekerij, met 14 hectare buiten en een halve hectare binnen. Hij is in 2014 overgegaan van chemisch naar organisch (Dus niet biologisch. Biologisch is er een Nederlands keurmerk en mag alleen gedragen worden als je gecertificeerd bent). Op 't Hof zag zijn grond veranderen: de biodiversiteit ging achteruit. Net als zijn productie. Zijn producten waren eerder ziek en zwakker. Hij wilde weten hoe dat eigenlijk kan en is er in gaan verdiepen. Bleek dat hij in zijn opleidingen geleerd was dat boeren ging met chemische kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen. Dat heeft hem tot nadenken gestemd.

Hij ging na zijn verdieping bezig, te beginnen met het stoppen van de chemische kunstmest. Dat is een hele grote stap, die in principe makkelijk genomen kan worden. De biodiversiteit in de bodem wordt doodgemaakt door die kunstmest. Chemische kunstmest bestaat eigenlijk uit zouten. Dat is niet goed voor het bodemleven en ook niet ideaal voor bloemen.

Hoe helpt u de telers die toch met wat minder chemie willen werken?

Biologische Sierteelt Nederland geeft bijeenkomsten en lezingen, daar kunnen ze komen kijken.

Kunt u alle obstakels die de telers zien ook weerleggen, zoals wat de consument wil, mogelijke ziekten en schimmels?

We zullen als consument ook wat minder kieskeurig zijn over de producten. Waarom moet dat gewas volmaakt zijn, perfect rond, of een bepaalde lengte hebben? De smaak van een lelijk stuk groente is nog altijd net zo goed als een mooi stuk. Daar is de sector volop mee bezig en de Wageningen Universiteit is er ook bij betrokken en er is een onderzoek gedaan naar hoe de consument dat ziet. Blijkt dat we voornamelijk met bloemen cadeau geven, we het lastig vinden om het van iets minder volmaakte kwaliteit te laten zijn, maar voor tuinplanten zijn we minder kritisch.

Is de markt klaar om duurzaam geproduceerde bloemen te kopen?

De markt groeit behoorlijk. Het besef komt. Uitbreiding van de verkoop is wel een uitdaging. We kunnen de consument overhalen zo veel mogelijk biologisch te laten kopen, maar er zullen ook kwekers moeten zijn. Daarvoor is ook de Biologische Sierteelt Nederland opgericht, om ook als belangenbehartiger aan te kloppen bij de overheid om ze meer te laten doen voor de sector.

Hoe is het financieel aantrekkelijk voor de telers om de overstap te maken?

Probleem is: we willen vanuit het chemisch denken een biologisch probleem oplossen. Dat is nou net niet mogelijk. De knop moet om, zodat we vanuit een ander perspectief kijken. Hoe weerbaarder de bodem, hoe sterker de plant, hoe minder last van beestjes. En mochten er bijvoorbeeld wel bladluizen op je plant zitten, los dit dan op met lieveheersbeestjes. Een biologische oplossing voor een biologisch probleem.

Gezamenlijke terugkoppeling Dialoogtafels

> Mijn buurman is gestopt met melken en ik wil eigenlijk dat hij biologisch wordt. Hoe krijg ik dit voor elkaar? – Dhr. Methorst

Vooraf niet zeggen: “jij moet dit gaan doen”. Dan ben je klaar met het gesprek.

> Waarom nou een factor 10? Kan dat niet 9,5 zijn? – Dhr. Ragas

De wetenschap suggereert altijd dat we het exact kunnen bepalen. Met factor 10 zitten we eigenlijk vooral in de buurt. We kunnen het allemaal niet zo nauwkeurig bepalen, maar dit is een rond getal waarmee we de eerste stap zetten.

> Aan de tafel van Mevr. De Vries was te horen dat er in iemand was die extra gezondheidsklachten kreeg van naast een lelieveld wonen. Dat heeft ze niet eerder van iemand gehoord. In een drinkwaterwingebied in Hof van Twente vindt er lelieteelt plaats. Beide neemt ze mee.

> Dhr. De Vries vond de meest bijzondere reactie kwam uit een andere gemeente. Dit ging over hoe we het boven water krijgen van de gezondheidseffecten. Er is behoefte aan een manier om het gesprek aan te gaan.

> Dhr. Op 't Hof vond dat er belangstelling was voor zijn verhaal. Hij kreeg vragen over waar biologische bloemen, zoals de zijne, te koop zijn. Hij heeft aangegeven dat het nog een kleine markt is, maar dat er groei in zit. Er is een overkoepelend orgaan waar bloemisten zich bij kunnen aansluiten. Op 't Hof staat ook op beurzen om de bloemisten om te krijgen naar biologisch, want dan heb je ook de afzetmarkt binnen. In Lochem op de zaterdagmarkt is het mogelijk biologische bloemen te kopen. Hij roept op om de plaatselijke bloemist hiernaar te vragen, want dan kan het balletje gaan rollen. Hij is bezig om de kwekers enthousiast te krijgen, maar zij moeten wel de afzetmarkt bij de bloemist hebben.

> Aan Dhr. Ragas: Kent hij het onderzoek van de universiteit van Tübingen, over de herkomst van veel chemische producten? Het blijkt dat met name de huishoudens de grootste leveranciers zijn van de producten die we vinden in ons water.

Deze informatie is voor Dhr. Ragas nieuw. Hij heeft altijd gedacht dat glyfosaat en AMPA echt in het milieu komt vanuit de grondontsmetting. Hij is heel benieuwd naar het onderzoek, want het is hem niet bekend.

Mevr. De Vries kent het onderzoek wel. Ze zegt dat dit onderzoek gaat over wasmiddel. Dat wasmiddel zich zou omzetten in AMPA. En AMPA is een afbraakproduct van glyfosaat. Ze heeft van achter de schermen te horen gekregen dat dit onderzoek niet zorgvuldig gedaan is en dat er in de jaren '70 een soortgelijk onderzoek is gedaan en dat het toen al weerlegd is. Ze zegt dat er heel goed naar het onderzoek gekeken moet worden, maar over dit specifieke onderzoek is heel veel discussie over of dit onderzoek klopt.

> Aan Mevr. De Vries: Is het bekend hoe ver en of de gewasbeschermingsmiddelen in het grondwater gaan?

We weten dat het uitspoelt. Het spoelt minder uit naar bodemwater dan naar oppervlaktewater. Dus bij regen komt het in de sloten in veel hogere concentraties dan dat de stoffen het grondwater in gaan. Ondanks dat, meten we wel meer stoffen in het grondwater. Ook in de sloten is het heel lastig om de precieze bron aan te geven. Overal wordt iets gebruikt en dat wordt dan door elkaar gemengd, waardoor het onduidelijk is waar welke stof vandaan komt. Juist om die reden hebben we afgesproken, dat voor de zekerheid, we in drinkwaterwingebieden echt

geen middelen mogen gebruiken. Lelieteel mag er wel, alleen als er geen gewasbeschermingsmiddelen gebruikt worden.

> *toegevoegd na opmerking van provincie Overijssel:* In een waterwingebied in Overijssel mag je geen bollen telen. Dat kan ook niet, want de gebieden zijn van Vitens. Daar omheen is een groter gebied, de grondwaterbeschermingszone. Daar is nog geen verbod op gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in Overijssel. Er zijn wel, vanwege de toelating, strengere eisen aan het gebruik van middelen. Er is veel in beweging en het is nog onbekend hoe het balletje gaat rollen en het is zeker niet een gelopen race.

Mevr. De Vries zegt dat de helft van de provincies geen totaalverbod is op gebruik van middelen in de waterwingebieden. Dat bleek ook voor haar een verrassing. Er zijn ook wel wat voorbeelden van landbouwgrond in Overijsselse drinkwaterwingebieden. Op de Herikerberg worden lelies geteeld. De Herikerberg is in ieder geval een grondwaterbeschermingsgebied, maar de waterwinningsputten zitten er op minder dan 100 meter vanaf. Vitens lukt het niet hier een juridische vuist tegen maken. Mevr. De Vries gaat checken of het echt in een waterwingebied ligt. In de waterbeschermingsgebieden ligt al de plicht vanuit Europa om middelengebruik te minimaliseren. Er gebeurt nu echt te weinig, in alle 12 provincies.

De waterwinbedrijven zitten in een hele moeilijke positie. Ze willen graag samen blijven werken met de boeren. Als ze tegenover elkaar komen te staan, dan kunnen ze geen drinkwaterputten meer slaan. Want dan weten boeren dat ze hun werkzaamheden moeten stoppen, want er wordt water gewonnen. En als consument moet kunnen vertrouwen op de goede kwaliteit van het drinkwater, maar het filteren tot goede kwaliteit wordt steeds duurder door bijvoorbeeld het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.

Online staat er voor heel Nederland kaarten met waar zit welke teelt en wat er gebeurt in de kwetsbare gebieden. En of dat ook mag.

> Aan Dhr. De Vries: U kunt niet een direct verband aantonen tussen gewasbeschermingsmiddelen en de ziektes. Kijkt u ook naar de andere mogelijke oorzaken van die ziektes?

Hij geeft aan dat het hem niet gelukt is de boodschap aan de vragensteller over te brengen. Het gaat er om dat dit soort dingen in een heel lang beloop, heel langzaam aan de oppervlakte komen. Wat er gevraagd wordt is om een één-op-één verband: "van A krijg je altijd B". We praten desondanks zeker ergens over. Zie bijvoorbeeld lood in benzine, chroom-6 verbindingen in verf of PFAS. Dit heeft allemaal tientallen jaren geduurd voordat het boven komt drijven. Hij heeft de hoop dat deze voorbeelden het bij de vragensteller bij blijft hangen. Het is nooit zwart-wit.

Dhr. De Vries geeft aan dat als gewasbeschermingsmiddelen onder eenzelfde vergrootglas zouden liggen als de meeste geneesmiddelen zijn we al veel verder. Ook onder medicijnen zijn er middelen die niet gebruikt en verkocht zouden moeten worden. Daar is De Vries ook kritisch op. Hij verzoekt iedereen om kritisch te zijn naar alle stoffen die we zelf gebruiken en in de natuur terecht kunnen komen.

> Aan Dhr. Op 't Hof: Duurzame teelt maakt producten duurder, want minder opbrengsten, grotere kans op ziektes en dus ook duurder om te produceren. Hoe worden telers geholpen die voor dit soort vraagstukken staan?

Veel boeren willen wel biologisch worden, maar er is gewoon geen afzetmarkt voor. Er zijn allemaal labels en checks die uitgevoerd moeten worden, maakt de producten ook weer duurder. Mensen vergelijken het ook met de niet-biologische producten. Dan wordt de markt

moeilijker. Hier moet aan gewerkt worden, maar dit is iets waar je als ondernemer ook iets aan kan doen. Zelf is hij ook volop bezig zijn producten te verkopen, dat gaat niet vanzelf en vergt veel uren.

Er is in januari 2024 een wet aangenomen: alle producten die de normen overschrijden en zijn gevonden in het oppervlaktewater, met een terugwerkende kracht van 5 jaar, worden opnieuw herzien. De verwachting is dat de helft van de goedgekeurde stoffen over 3 jaar gewoon weg is. Zijn oproep aan de agrariërs die nog niet biologisch of organisch zijn, bereid je al vast voor op een verbod op een grote groep chemicaliën in de komende jaren. Op 't Hof denkt dat het binnen 10 jaar zover is dat we voornamelijk nog biologisch of organisch gaan consumeren. Die omslag is heel dichtbij.

> Spreker uit de zaal: De basis onder het verbod in Frankrijk (en Canada) is dat de concentratie middelen in het grondwater per regio hebben gemeten. Deze kaart hebben ze over een kaart met Parkinsonpatiënten gelegd. Deze kwamen exact overeen in beide landen.

> Aan Dhr. Methorst: Hoe krijgen we het voor elkaar dat we de discussie zo snel mogelijk gaan voeren?

We zitten in deze maatschappij niet in preventie-denken, maar in bestrijden-denken. Ook in onze menselijke gezondheid. We weten met z'n allen dat we veel gezonder zouden kunnen leven, maar dat is ongemakkelijk, want dan moeten we sporten en anders eten, enzovoort. In de landbouw hebben we dezelfde basisgedachte gehad: "ik wil iets telen, ik heb last van een schimmel, ik heb een middel om dat schimmeltje mee te bestrijden" en dat wordt dan de gewoonte. Dat is hoe we door zijn gegaan. En bij een beurs blijkt dat de consument of koper het nog beter wil en dat er nog meer gespoten moet worden. In die spiraal zitten we met z'n allen.

En dan komen er bedrijven die gigantische bedragen moeten neerleggen, maar wel voor de hele wereld leveren. Een dergelijke ondernemer weet al dat de resten van de gewasbeschermingsmiddelen op de gewassen steeds strenger worden en is opnieuw gaan kijken naar zijn teelten om wel te kunnen blijven leveren. Op dit onderwerp loopt het agrarisch onderwijs in Nederland niet voorop.

De jongeren die vanaf dit jaar starten aan de Aeres Hogeschool doen mee aan een traject "regeneratieve landbouw". Wat eigenlijk zegt dat we anders moeten kijken naar het middelengebruik, bodemgebruik, groeiprocessen en dus ook overgaan naar preventie-denken. De gedachte, in de hele maatschappij, was altijd: "we kunnen alles controleren met middelen".

De voorlopers (zoals de eerste biologische boeren) zijn niet vaak de mensen die al binnen een groep zitten. En ze worden later pas erkend als voorlopers. Dat vraagt wel wat van die mensen. De omslag van de grote groep om bij de voorlopers te komen is zo'n veranderproces wat we met elkaar door moeten.

Het versnellen van een veranderproces zal dan ook moeten gebeuren met een avond als deze dialoogavond. We moeten met elkaar bewust worden van wat we nou eigenlijk aan het doen zijn. We lopen als maatschappij tegen grenzen aan. Dat gebeurt ook bij boeren, maar het is heel vervelend, moeilijk en lastig om dit hele gevoelige gesprek aan te gaan. We zijn als mens gevoelig voor kritiek. Het heeft tijd en begrip nodig, maar tegelijkertijd ook de confrontatie, want we moeten het wel anders willen doen.

Afsluiting (Marianne Hutten)

> heeft de avond aan de verwachtingen voldaan?

Ja, meer dan! Ze heeft meer dan genoeg informatie om op door te kauwen. Hopelijk geldt dat voor alle aanwezigen. Ze heeft veel nieuwe dingen gehoord en moet over nog heel veel dingen nadenken. Ze hoopt nu dan ook om hier snel over door te praten. Zowel met inwoners, als experts als ook met de gemeenteraad.

> hoe gaat dit nu verder?

Politiek gezien zijn we bezig met de omgevingsvisie Hof van Twente in begin 2025. Ze hoopt dat ze dan, met de rest van de gemeenteraad, dit dilemma gaat bespreken.

Namens de organisatie (In Beweging, Partij van de Arbeid, D66 en SP),

Nogmaals dank aan alle aanwezigen, de sprekers, Zalencentrum Dieka, en Hans Verbeek als gespreksleider!

Ingediende vragen

Drie mensen hebben van de gelegenheid gebruik gemaakt om op de dialoogavond zelf vragen in te dienen. Het zijn geen feitelijke vragen, maar meer vragen/opmerkingen richting de politiek. Daar kan geen feitelijk antwoord op gegeven worden. Daarom zullen de vragen in dit verslag niet worden beantwoord, maar zijn ze wel voor de transparantie opgenomen in dit document. Mogelijk komen de opmerkingen later terug bij de afwegingen die de politiek zal maken in dit dossier.

Indiener 1:

Tip (1): Heb oog voor andere alternatieven dan biologische teelt. Wat is het alternatief voor de situatie dat de boer grond verpacht - tegen een aantrekkelijke vergoeding - aan een externe partij (groot)bedrijf die geen oog heeft voor de lokale omgeving? M.i. zit de oplossing in een ander inkomensbron voor de boer (kan gemeente hierbij helpen?)

Tip (2): Gemeente Hof van Twente zou kunnen onderzoeken op welke wijze (omgevingsplan, vergunningen...) gebieden (kwetsbare) ontzien kunnen worden + blijf in gesprek met de boeren

Indiener 2:

Vraag 1a: Wil de gemeente in haar bestemming rekening houden met de omgeving/andere gemeenten?

Vraag 1b: Kan de provincie hierin wat betekenen?

Indiener 3:

1) Hoe voorkom ik dat er in het groeiseizoen 2025 lelieteelt in mijn omgeving gaat plaatsvinden?

2) Hoe worden economische belangen van een handje vol lelietelers afgewogen tegen het gezondheidsrisico voor de samenleving?

3) Lelieteteelt gaat níet over voedselproductie, maar heeft wel het hoogste gebruik pesticiden.

Waarom zou je dit niet willen verbieden als je weet dat het niet onmogelijk is dat dit gezondheidsrisico's met zich meebrengt?